

Araştırma Makalesi / Research Article

ZORUNLU GÖÇ VE DAYANIKLILIK: ÇOCUK VE GENÇ MÜLTECİLERİN KÜLTÜRLEŞME SÜREÇLERİ ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR İNCELEME

Betül Dilara ŞEKER¹

Öz

Günümüzde kitlesel travmalar binlerce çocuk ve gencin kendilerinin veya ebeveynlerinin doğup büyüdüğü ülkelerden farklı coğrafyalara yerleşmesine yol açmaktadır. Bu göç hareketleri, kimi zaman daha iyi bir yaşam arayışıyla gönüllü gerçekleşse de savaş ve çatışma ortamından kaçışla zorunlu hale gelebilmekte ve sürekliliği açısından geçici veya kalıcı nitelik gösterebilmektedir. Süreç, bireyler için hem zorlayıcı hem de güçlendirici deneyimlere sahne olabilmektedir. Çocuk ve genç mülteciler kimlik gelişimleriyle ilgili farklı sorunlar yaşayan, psiko-sağlık sorunları açısından risk altında savunmasız bir grup olarak değerlendirilmektedir.

Alan yazında, çocuk ve ergen mültecilerle ilgili çalışmalarda genellikle kırılganlık, risk faktörleri ve psikolojik sağlık problemlerine odaklanıldığı, ancak bu grubun güç kaynakları, olumlu uyumu destekleyen süreçler ve güçlü yönlerine dair sınırlı sayıda araştırma bulunduğu görülmektedir. Ancak güncel çalışmalarda dayanıklılık kavramı, göç sürecinde önemli bir inceleme alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu kavramsal araştırma, çocuk ve genç mültecilerin kültürleşme süreçlerini dayanıklılık bakış açısıyla ele almayı, mevcut alan yazını gözden geçirerek ulusal alan yazındaki eksiklikleri gidermeyi amaçlamaktadır. Çalışma ayrıca çocuk ve genç mültecilerin uyum süreçlerini etkileyen bireysel, sosyal ve kültürel değişkenleri incelemekte; mülteci çocuk ve gençlerin yanı sıra ev sahibi toplumların iyi oluş düzeylerini artırmaya yönelik politika önerileri sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Zorunlu göç, Mülteci çocuk ve genç, Kimlik, Dayanıklılık, Kültürleşme

JEL Kodları: F22, D63, I24.

FORCED MIGRATION AND RESILIENCE: A CONCEPTUAL REVIEW OF THE ACCULTURATION PROCESSES OF CHILD AND YOUTH REFUGEES

Abstract

Mass traumas experienced today lead to thousands of children and young people being forced to migrate to different geographies from the countries where they or their parents were born and raised. Although these migration movements are sometimes voluntary, they can become mandatory due to escape from conflict. They can be temporary or permanent in terms of continuity. The process can be both challenging and empowering for individuals.

The literature shows that studies on child and adolescent refugees generally focus on fragility, risk factors, and psychological health problems, but there is limited research on the power sources, processes that support positive adaptation, and strengths of this group. However, in current studies, resilience emerges as an important area of study in the migration process.

This conceptual research aims to address the acculturation processes of child and youth refugees from a resilience perspective and to fill the gaps in the national literature by reviewing the existing literature. The study also examines the individual, social, and cultural variables that affect the adaptation processes of child and youth refugees and offers policy recommendations to increase the well-being of refugee children and youth and host societies.

Keywords: Forced migration, Refugee children and youth, Identity, Resilience, Acculturation

JEL Codes: F22, D63, I24.

¹ Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, dilaraseker@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5914-5886.

Başvuru Tarihi (Received): 01.05.2025 **Kabul Tarihi** (Accepted): 25.10.2025

Giriş

Günümüzde, çatışmalar, şiddet ve çeşitli sosyo-politik faktörler gibi sebeplerle yaşanan kitlesel yerinden edilme olgusu, küresel ölçekte en önemli insani krizlerden biri haline gelmiştir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, 21. yüzyılın ikinci on yılını “yerinden edilme on yılı” olarak tanımlamaktadır (UNHCR, 2019, s. 4). Örneğin 2022 yılı itibarıyla dünya genelinde 117 milyon kişinin çatışmalar, şiddet, doğal afetler, kültürel, sosyal, dini, ekonomik ve politik sebeplerle zorunlu olarak yerinden edildiği, bunların 35,3 milyonunun mülteci, 5,4 milyonunun ise sığınmacı olduğu bildirilmiştir (McAuliffe ve Ochoa, 2024, s. 5). Bu yerinden edilmiş kişilerin yeni gittikleri yerlerde yasal statülerine göre göçmen, mülteci, sığınmacı veya geçici koruma altında gibi farklı kategorilere ayrıldığı bilinmektedir. Bu çalışmada, Suriye, Afganistan, İran ve Irak gibi ülkelerden zorunlu göçle gelen ve uzun süre üçüncü bir ülkeye yerleşmek için bekleyen kişiler uluslararası alan yazınıla uyumlu olması için mülteci olarak adlandırılmıştır. Mülteciler, ülkelerini zulüm korkusu nedeniyle terk eden, geri dönme şansı olmayan, göç sürecinde çoklu travmalar yaşayan ve yeni gittikleri yerlerde statüleri nedeniyle yoğun düzeyde belirsizlik yaşayan kişilerdir (Sheikh ve Anderson, 2018). Mülteciler, göçü planlamadan ve zorunlu sebeplerle gerçekleştirdikleri için yeniden yerleşim, kültürleşme ve uyum süreçleri daha zorlu hale gelmektedir (Berry ve Sam, 1997). Ayrıca, çocuk ve genç mülteciler, göç sürecinin her aşamasında edilgen bir rol üstlendiklerinden için bu süreç onlar için daha da zorlaştırıcı olabilir (Rezazadeh ve Hoover, 2018). Mültecilerin üçüncü bir ülkeye yerleştirilmesi genellikle uzun bir süreç olup, birçok mülteci çocuk ve genç, kalıcı bir yerleşim yeri bulmadan önce farklı ülkelerde uzun süre yaşamaktadır (UNHCR, 2019). Bu durum, yeniden yerleşim fırsatları ve kaynaklara erişimde belirsizliklere yol açmaktadır (Adams ve Kivlighan III, 2019). Bu süreç, mülteciler için zorlayıcı olmasının yanı sıra güçlendirici bir deneyim de olabilir.

Çocuk ve genç mülteciler, kimlik ve sorumluluklardaki değişiklikler nedeniyle özellikle hassas bir grup olarak değerlendirilmektedir. Çocukların mülteci statüsünde yaşadıkları zorluklar ve bu durumun onların psikolojik ve fiziksel sağlıkları üzerinde etkileri bulunur. Mülteci çocuklar, savaş, insan hakları ihlalleri ve tehlikeli kaçış yolculukları gibi travmatik olaylara maruz kalabilirler (McCormack ve Tapp, 2019; Fazel, 2002; Lemonjava vd., 2020). Mülteci çocuklar, özellikle travma sonrası stres bozukluğu (TSSB), depresyon ve anksiyete gibi psikolojik sağlık sorunları yaşama riski altındadır (Fazel, 2002; Lemonjava vd., 2020; Buchmüller vd., 2018). Bu çocuklar, göç öncesi, göç sırasında ve göç sonrası olmak üzere üç aşamada stres faktörleriyle karşılaşır (Lemonjava vd., 2020; Buchmüller vd., 2018). Ebeveynlerinden ayrı olan mülteci çocuklar, travma, istismar ve duygusal sorunlar gibi ek risklerle karşı karşıya kalabilirler. Bu çocuklar için uygun destek ve bakım sistemlerinin geliştirilmesi gereklidir (Derluyn ve Broekaert, 2008). Mülteci çocuklar, yeni ülkelerinde ırkçılık ve zorbalık gibi uyum zorluklarıyla karşılaşabilirler (Lemonjava vd., 2020; Scharpf vd., 2021). Bu durum, onların psikolojik sağlıklarını olumsuz etkileyebilir. Aile bütünlüğü, okul bağlantısı ve topluluk desteği gibi faktörler ise mülteci çocukların psikolojik dayanıklılığını artırabilir (Scharpf vd., 2021; Fazel vd., 2012).

Ergenlik döneminde ise mülteci gençler; gelişimsel zorlukların yanı sıra, mültecilik statüsünün getirdiği zorluklar, vatan hasreti, sosyal destek kaybı, geleceğe dair belirsizlikler, azalan aile bağları, sosyal ve ekonomik uyumun önündeki yapısal engeller ve ayrımcılık gibi kişisel ve kolektif çabalar gerektiren sorunlarla mücadele etmektedirler. Özellikle hassas gruplar arasında yer alan gençler için önemli bir konudur. Ergenlik, bireylerin fiziksel, sosyal ve psikolojik değişimlerle karşılaştığı bir dönemdir. Mültecilik ise, zorunlu göç nedeniyle bireylerin yeni bir çevrede hayatta kalma mücadelesi verdiği bir durumdur. Bu iki durumun birleşimi, genç mülteciler için çeşitli zorluklar ve riskler doğurur. Örneğin; mülteci kamplarında yaşayan ergen kızlar, cinsiyet temelli şiddet ve cinsel istismar gibi riskler altındadır. Ayrıca ekonomik zorluklar ve ailevi beklentiler, bu gençlerin istismara açık hale gelmesine de neden olabilir (Williams vd., 2018). Ebeveynlerinden ayrı düşmüş mülteci çocuklar, travmatik deneyimler, istismar ve duygusal

sorunlar gibi risklerle karşı karşıya kalır. Bu durum, onların duygusal ve davranışsal problemler yaşama olasılığını artırır (Derluyn ve Broekaert, 2008; Von Werthern vd., 2019). Mülteci gençler, savaş travması, ayrımcılık ve kültürel uyum stresi gibi faktörler nedeniyle zihinsel sağlık sorunları geliştirme riski taşır. Aile bütünlüğü ve topluluk desteği, bu riskleri azaltmada koruyucu faktörler olarak öne çıkar (Scharpf vd., 2021; Fazel vd., 2012). Mülteci gençler yetersiz beslenme ve sağlık hizmetlerine erişim eksikliği nedeniyle malnütrisyon (yetersiz beslenme) ve buna bağlı sağlık sorunları yaşayabilir. Bu, onların genel sağlık ve bilişsel gelişimlerini olumsuz etkileyebilir (Saeedullah vd., 2021). Ergenlik dönemi ve mültecilik, gençlerin karşılaştığı zorlukları artıran iki önemli faktördür. Bu gençler, cinsiyet temelli şiddet, psikolojik sağlık sorunları ve beslenme yetersizlikleri gibi risklerle karşı karşıya kalabilir. Bu nedenle, mülteci gençlerin ihtiyaçlarına yönelik kapsamlı destek ve müdahale programlarının geliştirilmesi büyük önem taşır. Alan yazınında, bu gruplarla genellikle kırılabilirlik, psikolojik sağlık problemleri ve risk faktörleri üzerine durulurken, bu grubun güçlendirilmesine yardımcı olabilecek kaynaklar, yeterlilikler ve iyi uyum sağlamalarını kolaylaştıran dayanıklılık kavramı üzerine yapılan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Dayanıklılık, kişinin karşılaştığı zorluklara rağmen ortalama veya iyi uyum sağlama kapasitesini ifade etmektedir. Bu bağlamda, mülteci kabul eden ülkelerde mülteci çocuklar ve gençlerle yapılan çalışmalarda (örn., Atari-Khan vd., 2021; Dangman vd., 2022; Keles vd., 2018; Panter-Brick vd., 2018), bu grubun risk ve güçlü yönleriyle birlikte dayanıklılık süreçleri incelenmiştir. Türkiye'de de (örn., İşgör vd., 2023; Cengiz ve Sağır, 2023) mülteci çocuklar ve ergenlerle ilgili dayanıklılık araştırmaları mevcuttur. Ancak, mülteci çocuk ve ergenlerin kültürleşme süreçleri bağlamında dayanıklılık kavramını ele alan çalışmaların sınırlı olduğu gözlemlenmiştir.

Bu kavramsal çalışmanın temel amacı, mülteci çocuk ve gençlerin güçlü yönleri ve özellikle dayanıklılık kavramının daha kapsamlı bir şekilde araştırılması gerekliliğine vurgu yapmaktır. Bu doğrultuda, mevcut alan yazın gözden geçirilerek, çocuk ve genç mültecilerin kültürleşme süreçleri dayanıklılık perspektifinden incelenmiştir. Bu çalışma aynı zamanda, ulusal alan yazındaki bu boşluğu doldurmaya yönelik bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

1. Çocukluk ve Ergenlik Döneminde Kimlik Gelişimi

Çocukluk döneminde mültecilerin kimlik gelişimi, zorlayıcı yaşam koşulları ve kültürel değişimlerle şekillenen karmaşık bir süreçtir. Mülteci çocuklar, kimlik gelişimi sürecinde savaş, travma ve göç gibi faktörlerle başa çıkmak zorunda kalırlar. Mülteci çocuklar, travma ve kültürel değişimlerin etkisiyle kimlik difüzyonu yaşayabilirler. Bu durum, kişilik bozuklukları ile ilişkilendirilen bir kavramdır ve kimlik gelişimini olumsuz etkileyebilir (Zetl vd., 2022). Aile deneyimleri ve sosyal bağlam, kimlik gelişiminde önemli rol oynar. Mülteci çocuklar, ailelerinin savaş ve çatışma deneyimlerinin yanı sıra, yeni gittikleri yerde marjinalleşme deneyimi de yaşayabilirler. Bu durum, kimlik gelişimini daha girift ve kümülatif bir şekilde etkileyebilir (Johansen ve Varvin, 2020; Rabiau, 2018). Mülteci çocuk ve ergen çift kültürlü bir ortamda kimlik gelişimi tamamlamaya çabalarken iki farklı kültürel kimliği arasında bir çatışma yaşanabilir. Bu çatışma, özellikle gençlerin ebeveynlerinin değerleri ile ev sahibi toplumun değerleri arasında kalmasıyla daha belirgin hale gelmektedir (Phinney vd., 2001; Karataş vd., 2020). Bu tür bir kimlik karmaşası, bireyin benlik duygusunu zayıflatabilir. Ergenlik döneminde mülteci gençlerin kimlik gelişimi, karmaşık ve çok boyutlu bir süreçtir. Bu süreç, yeni bir kültürel ortama uyum sağlama ve ergenliğin getirdiği zorluklarla başa çıkma çabalarını içerir. Mülteci gençler, kimlik dağılması, olumsuz duygusallık, kopukluk ve antagonizm gibi olumsuz kişilik özellikleri geliştirme riski altındadır. Bu durum, travma ve kültürel değişimlerin kimlik gelişimini etkilemesiyle ilişkilidir (Zetl vd., 2022). Aile, mülteci gençlerin kültürel kimliğinin korunmasında önemli bir rol oynar. Üstelik aile, mülteci gençlerin kimlik gelişiminde de önemli bir koruyucu faktör olarak değerlendirilir. Aile desteği, gençlerin travma ve kayıplarla başa çıkmalarına yardımcı olabilir (Rabiau, 2018; Johansen ve Varvin, 2020). Bu nedenle aile desteğinin, mülteci gençlerin kimlik

gelişimi ve psikolojik uyumu için hayati koruyucu bir faktörlerin başında geldiği ifade edilebilir (Rabiau, 2018).

Mülteci gençler, iki kültür arasında bir kimlik inşa etmeye çabalarlar. Bu süreç de risk ve koruyucu faktörleri içerir. Mülteci çocuklar, yeni bir kültürel çevreye uyum sağlarken çift kültürlü bir kimlik geliştirebilirler. Bu süreç, kimlik gelişimini destekleyebilir ve bireylerin kendilerini daha anlamlı bir şekilde ifade etmelerine olanak tanır ve uyum sağlama sürecinde olumlu bir etki yaratabilir (Hayes ve Endale, 2018; Guler ve Berman, 2019; Khawaja ve Schweitzer, 2024). Mülteci çocuk ve gençler için okul ve topluluk aidiyeti de kimlik gelişimini destekleyen önemli faktörler arasındadır. Aslında bu çocuklar ve gençler için sosyal bağlam, kimlik inşasında temel bir rol oynar ve onların kişisel bütünlük, benlik duygusunu geliştirmelerine yardımcı olur (Khawaja ve Schweitzer, 2024; Ziaian vd., 2021). Akran ilişkileri, mülteci çocukların ve gençlerin uyum sağlamasında kritik bir rol oynayan faktörlerden biridir. Arkadaşlar, bu çocuk ve gençlerin yeniden yerleşim sürecindeki geçişlerine yardımcı olabilir (Schwartz vd., 2021).

Ergenlik dönemi, bireyin kimlik duygusunu inşa etme sürecinde önemli bir aşama olup, bu dönemde gençler hedefler, roller, yetenekler, inançlar ve değerlerle ilişkili olarak yaşamlarına anlam katacak bir kimlik oluşturmaya çalışırlar (Guler ve Berman, 2019). Ancak ergen mültecilerin yaşadıkları kayıplar ve travmatik göç deneyiminin kimlik gelişimlerini ciddi şekilde tehdit ettiği, uzun süreli riskler barındırdığı, aynı zamanda rol ve sorumlulukları farklılaştığı için de özellikle sürecin zorlayıcı olduğu düşünülmektedir (Karataş vd., 2020; Abu-Kaf vd., 2021). Ergen mültecilerin kimliklerinin, din, etnik köken gibi kişisel, akranlar, aile ilişkileri gibi kişilerarası ve iki kültürlü ortamda yaşama gibi çevresel faktörlerden etkilendiği gözlemlenmiştir. Yapılan araştırmalarda, bu bireylerin kimliklerinin hayatlarındaki belirsizliklerden, kendilerinin ve ailelerinin güvenliğine yönelik kaygılardan etkilendiği de tespit edilmiştir (Ndengeyingoma vd., 2014; Daiute ve Lucic, 2010). Mülteci gençler, aynı anda birden fazla kültürel grup ve alanda var olduklarından kimliklerini inşa ederken, bu durum onların kimlik inşa sürecini etkilemektedir. Kişiler günlük yaşamda birçok grubun üyesi olmaları nedeniyle sosyal kimlikleri farklılaşmaktadır. Toplum içinde sosyal kimliklere çeşitli anlamlar atfedilir ve bu anlamlar paylaşılar böylece bireylerin sosyal kimlik inşa süreci devam eder. Kimlik kavramının genellikle sabit ve tutarlı olduğu varsayılsa da kimlik gelişiminin bağlamsal ve dinamik bir yapı sergileyerek kişinin içsel dünyası ve çevresiyle etkileşime girerek yaşam boyu devam eden bir inşa süreci olduğu anlaşılmaktadır (Daniel, 2019). Bununla birlikte, belirli bir gruba ait kimliğin çoğunluk tarafından değersiz görülmesi, ayrımcılığa yol açabilir (Weichselbaumer, 2020). Mülteci gençler, yeni yerleştikleri yerlerde farklı kimlikler inşa ederler bu kimlik oluşumu süreci daha bilişsel, duygusal ve davranışsal olarak karmaşık, zorlayıcı ve sorunlu olabilir (Karataş vd., 2020; Berry vd., 2006). Kültürleşme süreci, bu gruptaki kişiler için daha büyük bir önem taşır. Mülteci çocukların ve gençlerin kimlik gelişimi, travma, kültürel değişim ve sosyal bağlam gibi birçok faktörün etkileşimiyle şekillenir. Aile-topluluk desteği ve sosyal aidiyet duygusu, bu sürecin olumlu yönde ilerlemesine katkıda bulunabilir. Çift kültürlü kimlik geliştirme, gençlerin uyum süreçlerinde kayda değer bir avantaj sağlayabilir. Bu nedenle mülteci çocukların ve gençlerin kimlik gelişimini desteklemek için, bu faktörlerin dikkate alınmasının ve uygun müdahalelerin geliştirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

2. Kültürleşme Süreci

Kültürleşme, göç eden bireylerin kişisel, ailevi ve kültürel düzeylerde karşılaştıkları zorluklarla başa çıkma yöntemlerini gerektiren psikolojik bir süreç olup, yaşamın çeşitli alanlarını kapsayan karmaşık bir olgu olarak tanımlanmaktadır (Ferguson ve Birman, 2016). Kültürleşme kavramı, farklı kültürlerle mensup kişilerin birbirleriyle etkileşimi sonucunda ortaya çıkan bilişsel, duygusal sosyal ve kültürel değişimleri ifade eder (Berry ve Sam, 2016). Kültürleşme süreci, kişiler için stresli bir deneyim olarak değerlendirilir (Berry vd., 2006). Göç öncesi yaşanan deneyimler, göç

motivasyonu, aile bireylerinin ayrılması, güvenli ortamın kaybı ve gelecek konusundaki belirsizlikler birey için önemli stres kaynakları arasında olabilir (Suárez-Orozco ve Suárez-Orozco, 2001). Özellikle mülteci gruplar, kültürleşme süreci boyunca çeşitli psikososyal stres faktörleriyle karşılaşabilmekte, bu da onların toplumsal uyumunu güçleştirebilmektedir (Phillimore, 2010). Örneğin zorunlu olarak göç etme, kişilerin mevcut kimliklerini etkilemekte, yeni bir kimlik inşasını zorunlu hale getirmektedir (Colic-Peisker ve Walker, 2003). Üstelik yeni gidilen yerin diline hâkim olmakta kültürleşme sürecinde merkezi bir rol oynamaktadır. Dil yeterliliği, kişilerin bütünleşme, asimilasyon gibi daha az stresli stratejileri tercih etmesinde ve uyumunda önemli bir faktör olarak da değerlendirilmektedir (Lindner vd., 2020). Ayrıca, mültecilerin hissettikleri öfke, kaygı, gurur ve suçluluk gibi duygularında kültürleşme sürecini, stratejilerini şekillendirdiği ve uyumlarını doğrudan etkilediği de bilinmektedir (Christian, 2019). Söz konusu bu nedenlerle çocuk ve gençlerin sadece mülteci statüsüne sahip oldukları için kültürleşme stresiyle daha yoğun bir şekilde karşı karşıya kaldıkları görülmektedir.

Kültürleşme sürecinde kişiler, köken kültürlerini kaybetmeksizin yeni dahil oldukları kültüre uyum sağlayabilirler. Ayrıca hem köken grup hem de ev sahibi baskın grup sosyo-kültürel açıdan birbirlerini dışlamazlar. Kişilerin yeni bir ev sahibi ülkedeki kültüre ne derece uyum sağlayacakları köken kültürlerine, ev sahibi kültüre ya da her ikisine yönelim göstermesi farklı sosyo-kültürel bağlamlar dâhilinde değişkenlik gösterebilir (Nguyen ve Benet-Martínez, 2013). Mülteci çocukların ve gençlerin bu süreçte yeni bir kültüre uyum sağlama yollarını belirleyen dört temel kültürleşme stratejisi bulunmaktadır: Bunlar; bütünleşme (entegrasyon), ayrılma, asimilasyon ve marjinalleşme stratejileridir. Bütünleşme stratejisi, bireyin hem köken kültürü hem de ev sahibi kültürle eşit düzeyde özdeşleştiği ve iki kültürlü bir kimlik benimsediği durumu ifade etmektedir. Ayrılma stratejisi, kişinin kendi köken kültürüyle güçlü bir bağ kurarken ev sahibi kültüre uyum sağlamaktan kaçındığını göstermektedir. Asimilasyon stratejisinde birey, köken kültürüyle olan bağını zayıflatarak yalnızca ev sahibi kültürle özdeşleşmektedir. Marjinalleşme stratejisinde ise kişi ne köken kültürüyle ne de ev sahibi kültürle tam anlamıyla özdeşleştiği durumu tanımlamaktadır (Berry, 2019, s. 18-25). Özellikle mülteci ergenlere odaklanan kültürleşme araştırmaları, ergenlik döneminde yeni bir kültüre yerleşen kişilerin, yetişkinlik döneminde bu deneyimi yaşayan bireylere kıyasla farklı kültürleşme deneyimleri gösterebileceğini ortaya koymaktadır (Birman, 2006).

Göçmen topluluklarının kültürleşme stratejileri üzerine yapılan araştırmalar geniş bir yelpazeye sahipken, mülteci ergenlerinin kültürleşme deneyimlerini ve benimsedikleri stratejileri ele alan çalışmaların sayısının sınırlı olduğu gözlemlenmektedir. Örneğin, ABD'de gerçekleştirilen bir çalışma, mülteci ergenlerin yeni çevrelerine uyum sürecinin ailelerinin diğer üyelerine kıyasla farklılık gösterebileceğini ortaya koymuştur (Birman, 2006). Bunun yanı sıra, Trickett ve Birman (2005) tarafından yapılan bir araştırmada ise mülteci gençlerin genellikle ayrılma ve asimilasyon gibi tek bir kültüre odaklanan stratejileri benimsediği, buna karşın bütünleşme stratejisine daha az yönelim gösterdiği saptanmıştır. Ayrıca, ergenlik döneminde yeniden yerleştirilen mültecilerin tercih ettikleri kültürleşme stratejilerinin, yetişkinlik döneminde göç edenlere kıyasla farklılık gösterebildiği belirtilmektedir (Titzmann ve Lee, 2022). Almanya'daki refakatsiz mülteci çocuklar arasında bütünleşme (%43,5) ve asimilasyon (%37,1) en yaygın kültürleşme stratejileridir. Günlük stres faktörleri ve travmatik deneyimler, bu stratejilerin benimsenmesini etkileyebilir (Garbade vd., 2023). Farklı bir çalışmada ise Yunanistan'daki Suriyeli ergen mülteciler arasında ayrılma ve marjinalleşme stratejilerinin, topluluk uyumu ve cinsiyetle birlikte psikolojik sağlık sorunlarını açıklamada önemli rol oynadığı ortaya konulmuştur (Abu-Kaf vd., 2021). Mülteci ergenler, geçmişte yaşadıkları travmalar ve yeni toplumda karşılaştıkları kültürleşme zorlukları nedeniyle psikolojik sorunlar yaşayabilirler. Bu durum, özellikle Somali ve Sudanlı ergen mültecilerde gözlemlenmiştir (Lincoln vd., 2016; Poppitt ve Frey, 2007). Dil yeterliliği ve kültürel uyum, Sudanlı ergen mülteciler için önemli bir stres kaynağı olarak gözlenirken bu grupta geleceğe dair

umutlu bir bakış açısı da yaygındır (Poppitt ve Frey, 2007). Norveç'teki refakatsiz mülteci çocuklar, ev sahibi ülkenin kültürel ve toplumsal yapısı içinde kültürel yeterlilik kazanır ve bu süreçte iki kültür arasında denge sağlamaya çalışırlar (Andersson ve Øverlien, 2023). Aile üyelerinin desteği, özellikle kriz anlarında, mülteci çocukların kültürel kimliklerini korumalarına yardımcı olarak kültürleşme sürecini olumlu bir şekilde etkileyebilir (Tingvold vd., 2012). Sonuç olarak, mülteci çocuk ve gençlerin kültürleşme süreci, bireysel özellikler ile sosyal çevrenin karşılıklı etkileşimi çerçevesinde şekillenmektedir. Tercih edilen kültürleşme stratejileri, karşılaşılan travmalar, günlük stres faktörleri, dil yeterliliği ve kimlik inşası gibi unsurlar bu sürecin seyrini belirlemektedir. Eğitim sistemi içerisinde yer almak, sosyal destek mekanizmalarına erişim sağlamak ve özellikle bütünleşme ve asimilasyon stratejilerinin benimsenmesi kültürleşme sürecini kolaylaştırıcı bir rol üstlenirken psikolojik iyilik hali, yaşam doyumu ve sosyal uyum açısından daha olumlu sonuçlarla ilişkilendirilmektedir. Bununla birlikte, bireylerin tercih ettikleri stratejiler sabit olmayıp, yaşadıkları sosyal ve kültürel bağlamdan etkilendiği de göz ardı edilmemelidir (Berry, 2019, s. 18-25). Bu grupların başarılı bir şekilde kültürleşme süreci geçirmelerinin kültürel ve sosyal destek mekanizmalarının güçlendirilmesiyle ilişkili olduğu ve bu sürecinde uzun vadede bireylerin psikolojik iyilik halleri, yaşam doyumları, sosyal ve kültürel uyum becerileri üzerinde etkili olduğu söylenebilir (Sam vd., 2008).

3. Dayanıklılık Bakış Açısından Mülteci Çocuk ve Gençlerin Uyum Süreci

Dayanıklılık, sosyal psikoloji alan yazınında, bireylerin stres ve zorluklarla başa çıkma ile bu durumlara uyum sağlama kapasitesi olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram, bireylerin olumsuz yaşam olaylarına karşı direnç gösterme ve olumlu bir şekilde uyum sağlama yeteneklerine odaklanmaktadır. Dayanıklılık, genellikle zorluklara karşı olumlu bir uyum sürecini ifade eder ve bu süreç, günlük sıkıntılardan büyük yaşam olaylarına kadar uzanan çeşitli zorluklara karşı gösterilen tepkileri kapsamaktadır (Wu vd., 2013; Fletcher ve Sarkar, 2013). Dayanıklılık, bireysel psikolojik özelliklerin stres süreci bağlamında etkileşimi olarak kavramsallaştırılır. Bu, bireylerin karşılaştıkları zorluklara karşı gösterdikleri bireysel farklılıkları ve bu farklılıkların nedenlerini anlamayı gerektirir (Ungar ve Theron, 2019). Dayanıklılık hem bir süreç hem de bir özellik olarak ele alınabilir. Süreç olarak dayanıklılık, bireylerin zamanla gelişen ve değişen bir uyum yeteneği olarak görülürken; özellik olarak dayanıklılık, bireylerin doğuştan gelen veya sonradan kazanılan bir direnç kapasitesi olarak değerlendirilir (Fletcher ve Sarkar, 2013; Grygorenko ve Naydonova, 2023). Dayanıklılık, biyolojik, psikolojik, sosyal ve ekolojik sistemlerin etkileşimiyle şekillenir. Bu sistemler, bireyin stresle başa çıkma ve psikolojik sağlığını koruma süreçlerinde önemli rol oynar (Ungar ve Theron, 2020; Masten vd., 2021). Sosyal davranışlar, dayanıklılığın temel unsurlarından biri olarak kabul edilir. Empati, karşılıklı anlayış ve perspektif alma gibi sosyal etkileşimler, bireylerin sosyal stresörlerle başa çıkma yeteneğini kısaca dayanıklılığını artırabilir (Feldman, 2021; Seery ve Quinton, 2016). Dayanıklılık, bireylerin stresle başa çıkma ve olumsuz durumlarla uyum sağlama süreçlerinde, sosyal etkileşimler ve çevresel faktörlerin belirleyici rol oynadığı dinamik bir özellik olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, dayanıklılığın gelişimi, bireylerin psikolojik sağlığını koruma ve olumlu bir şekilde gelişim sağlama süreçlerinde merkezi bir yer tutmaktadır.

Çocuk ve genç bireylerin yeni bir topluma başarılı bir şekilde uyum sağlamalarının ve ilerleyen süreçteki uyum düzeylerinin bir belirleyicisi olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte, erken yaşlarda bu süreci başarısız bir şekilde deneyimlemek, olumsuz sonuçlara yol açarak uzun vadede zincirleme etkiler yaratabilir (Motti-Stefanidi, 2018). Göçmen çocukların başarılı bir şekilde uyum sağlamalarında hem sosyal hem de zihinsel güç sahibi olmak önemlidir. Sosyal güçler, kararlılık ve dayanıklılık gibi zihinsel güçler, çocuklar da önemli roller oynar. Ancak, zihinsel güçler genellikle sosyal bağlamdan etkilenseler de daha güçlü bir etkiye sahiptir. Bu güçler arasındaki etkileşim, uyumun karmaşıklığını vurgulayarak hem yapısal hem de kişisel faktörlerin dikkate alınması gerektiğini öne sürmektedir (Yeung vd., 2022). Uyum süreci kültürel ve sosyoekonomik

faktörlerden etkilenir. Asyalı Amerikalılar gibi yüksek insan sermayesine sahip göçmen ailelerin çocukları, birçok İspanyol aile gibi, el işçisi geçmişine sahip olanlara kıyasla daha iyi uyum sonuçlarına sahip olma eğilimindedir. Bu eşitsiz durum, ev sahibi ülkedeki kaynaklar ve kabuldeki farklılıklara dayanmaktadır (Portes ve Rivas, 2011). Ev sahibi ülkenin dilini öğrenmek ve kültürel bağları sürdürmek de dahil olmak üzere kültürel bütünleşme, yukarı doğru hareketliliğe yönelik engellerin üstesinden gelmek için önemlidir (Portes ve Rivas, 2011; Daniel vd., 2020). Bu bağlamda, mülteci çocuk ve gençlerin dayanıklılığını kavramsallaştırmaya yönelik bütünleştirici bir çerçevenin geliştirilmesi önemli görülmektedir. Mevcut göç deneyimi yaşamış gençliğin uyumu alan yazınının ağırlıklı olarak kırılabilirlik bakış açısı üzerine inşa edildiği belirtilmektedir (Albuja vd., 2019; Fang vd., 2021). Ancak, göçmen gençlerde olduğu gibi, mülteci gençlerin uyum süreçlerini değerlendirirken dayanıklılık kavramına odaklanmanın bu süreci kolaylaştırıcı bir unsur olabileceği düşünülmektedir. Dayanıklılık, bireyin çeşitli psikolojik riskler ve ciddi zorluklarla karşı karşıya olmasına rağmen, etkili ve olumlu bir şekilde uyum sağlama kapasitesini (Masten, 2014; Masten, 2018) ve onların zorluklarla başa çıkma yeteneklerini ifade eder. Mülteci gençlerin dayanıklılığı, sosyal destek, eğitim, din, umut gibi çeşitli kaynaklardan beslenir ve bu kaynaklar hem kişisel hem de sosyal faktörleri içerir (Sleijpen vd., 2016; Marley ve Mauki, 2019; Atari-Khan vd., 2021). Aile, arkadaşlar ve topluluk desteği, gençlerin dayanıklılığını artıran önemli faktörlerdir (Sleijpen vd., 2016; Nagi vd., 2021; Riggs vd., 2024). Eğitimde başarılı olma ve yeni topluma katılım, gençlerin kendilerini daha iyi hissetmelerine ve uyum sağlamalarına yardımcı olur (Sleijpen vd., 2017; Nagi vd., 2021). Kültürel kimliğin korunması ve dini inançlar, gençlerin içsel güç bulmalarına katkı sağlar (Marley ve Mauki, 2019; Atari-Khan vd., 2021; Nagi vd., 2021). Geleceğe dair umut ve beklentiler, gençlerin zorluklarla başa çıkma motivasyonunu artırır (Sleijpen vd., 2016; Nagi vd., 2021). Dayanıklılık, gençlerin psikolojik sağlığını olumlu yönde etkileyebilir ve travma sonrası stres bozukluğu gibi sorunların etkilerini azaltabilir (Panter-Brick vd., 2018; Dangmann vd., 2021; Dangmann vd., 2022). Dayanıklılık, gençlerin yeni topluma uyum sağlamalarını ve sosyal bağlarını güçlendirmelerini destekler (Nagi vd., 2021; Riggs vd., 2024).

Bu kavramın temelinde iki ana değerlendirme yer almaktadır. Birincisi, bireyin yüksek düzeyde olumsuz sonuçlar doğurabilecek risk faktörlerine ya da olumsuzluklara maruz kalmış olmasıdır. Risk faktörlerinin bulunmadığı durumlarda, olumlu uyum bireysel yeterliliğin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir; ancak bu durum doğrudan dayanıklılığın bir yansıması olarak ele alınmamaktadır. İkinci değerlendirme ise bireyin, karşı karşıya kaldığı stresli koşullara rağmen yeterli düzeyde uyum gösterebilmesidir. Çocuklar ve gençler özelinde iyi uyum göstergesinin, yaşlarına uygun gelişimsel görevleri ne derece başarılı bir şekilde yerine getirebildikleri ile ilişkili olduğu belirtilmektedir (Masten, 2014). Ancak mülteci gençlerin uyum süreci değerlendirildiğinde, yalnızca yaşlarına uygun gelişimsel görevlerle ne derece başa çıktıkları değil, aynı zamanda kültürelleşme süreçlerini ne kadar etkili bir biçimde yönettikleri ve bu süreçte karşılaştıkları zorluklarla nasıl başa çıktıkları da dikkate alınmalıdır (Motti-Stefanidi, 2018).

Dayanıklılık bakış açısı, bağlamsal etmenlerin rolünü ve olumlu sonuçlara ulaşmada bağlamlar arası etkileşimin niteliğini vurgulamaktadır (Lerner, 2006). Bireyin karşılaştığı zorluklarla etkili bir şekilde başa çıkabilme kapasitesi; maruz kalınan problemin doğası, gelişimsel süreç içindeki zamanlaması ve organizmada mevcut koruyucu mekanizmalar ile bireyin sosyal ilişkileri ve dış çevresi gibi çeşitli faktörlere bağlıdır. Kişiler, karşılaştıkları güçlüklerle baş edebilmek ve bu süreçte uyum sağlayarak direnç gösterebilmek, toparlanabilmek ya da dönüşüm geçirebilmek için içsel kaynakları, kişilerarası ilişkileri ve dış çevreleriyle etkileşimlerinden elde ettikleri yararlanabilir stratejileri kullanmaktadırlar.

Mülteci gençlerin dayanıklılığı, onların zorluklarla başa çıkma ve yeni çevrelerine uyum sağlama süreçlerinde kritik bir rol oynar. Sosyal destek, eğitim, kültürel bağlar ve umut gibi faktörler, bu gençlerin dayanıklılığını artırarak, onların hem psikolojik hem de toplumsal uyumlarını destekler.

Bu nedenle, dayanıklılığı artırmaya yönelik müdahaleler, gençlerin bireysel ve çevresel kaynaklarını güçlendirmeye odaklanmalıdır. Dayanıklılık, bireylerin kendileri, sosyal ilişkileri ve çevresel koşulları sürekli değiştiği için dinamik bir süreç olarak değerlendirilmelidir. Bu sürecin bağlamsal niteliği, aynı risk faktörlerine maruz kalan bireylerin farklı uyum düzeyleri sergilemesiyle açık bir şekilde gözlemlenmektedir. Aynı zamanda, belirli bir bağlamda geliştirilen önleme veya müdahale programlarının etkileri bireylerin içinde bulundukları çevresel koşullara bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir. Dayanıklılık bakış açısı, göç öncesi, göç süreci ve sonrasında bireylerin olumlu sonuçlar elde etmesine katkıda bulunan koşul ve süreçleri anlamada kritik bir teorik çerçeve sunmaktadır.

Bu bakış açısı, mültecilerin güçlenmesini sağlayan kaynaklar, süreçler, bireysel güçlü yönler, yetkinlikler ve olumlu uyum süreçlerini destekleyen sosyo-ekolojik faktörler hakkında kapsamlı bir değerlendirme yapma olanağı sunmaktadır. Bu bağlamda, uzun yıllardır Türkiye'de yaşayan mülteci çocuk ve gençlerin dayanıklılık düzeylerini şekillendiren faktörlerin incelenmesi, onların uyum süreçlerine dair farkındalığı arttırarak genel iyi oluş hallerini yükseltebilir.

4. Sonuç

Bu çalışma, çocuk ve genç mültecilerin dayanıklılık bakış açısıyla kültürleşme süreçlerini ele alarak, bu grupların uyum dinamiklerini incelemeyi amaçlamaktadır. Genç mülteciler, hem ergenlik döneminin kimlik ve sorumluluklar üzerindeki etkileri hem de zorunlu göç deneyimi nedeniyle yapısal ve bireysel düzeyde çok yönlü zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Sosyal destek sistemlerinin zayıflaması veya kaybı, statü belirsizliği, aile bütünlüğünün bozulması, ekonomik ve toplumsal bütünleşmenin önündeki yapısal engeller, memleket özlemi ve ayrımcılık gibi faktörler, bu bireylerin hem bireysel hem de toplumsal dayanıklılıklarını sınamaktadır.

Dayanıklılık, bireylerin maruz kaldıkları olumsuzluklara rağmen psikolojik ve sosyal uyumlarını sürdürebilmelerini açıklayan kritik bir kavramdır (Masten, 2001). Çalışma, çocuk ve genç mültecilerin dayanıklılığını etkileyen bireysel, sosyal ve kültürel değişkenleri ortaya koyarak, bu faktörlerin mülteci çocuk/ gençlerin ve ev sahibi toplumun iyi oluşunu artıracak şekilde ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Nitekim kültürleşme süreci de yalnızca bireysel psikolojik uyumu değil, aynı zamanda toplumsal bağlamda karşılıklı etkileşimi de içeren dinamik bir süreçtir (Berry ve Sam, 1997), benzer şekilde dayanıklılık da dinamik süreç olarak ilerlemektedir.

Çocuk ve genç mültecilerin dayanıklılık ve kültürleşme süreçleri, bireysel ve çevresel faktörlerin etkileşimiyle şekillenen karmaşık bir yapıya sahiptir. Dayanıklılık, bireylerin travmatik olaylar sonrasında olumlu bir şekilde uyum sağlamalarını ifade ederken, kültürleşme, mültecilerin yeni bir topluma uyum sağlama sürecini tanımlar. Genç mülteciler, akranları ve ebeveynlerinden aldıkları destekle, yeni topluma katılım göstererek dayanıklılıklarını artırabilirler. Eğitimde başarılı olma ve bağımsız hareket etme, genç mültecilerin dayanıklılıklarını güçlendiren önemli faktörlerdir (Sleijpen vd., 2016; Sleijpen vd., 2017). Dini inançlar ve gelecek ile ilgili umut, mültecilerin psikolojik dayanıklılıklarını artırabilir (Betancourt vd., 2015; Sleijpen vd., 2016). Mülteci gençlerin tercih ettikleri kültürleşme stratejileri; yaşadıkları travmalar, günlük stres faktörleri, dil yeterliliği ve kimlik inşası gibi unsurlardan etkilenmektedir. Genç mülteciler arasında bütünleşme ve asimilasyon en yaygın kültürleşme stratejileridir.

Bütünleşme, yeni toplumla uyum sağlarken kendi kültürel kimliğini korumayı içerir (Wu vd., 2018; Garbade vd., 2023). Bütünleşme ve asimilasyon stratejilerinin genellikle daha olumlu sonuçlarla ilişkilendirilmesi, bu stratejilerin uyum süreçlerinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Bununla birlikte, kültürleşme sürecinin sabit bir olgu olmadığı, sosyal ve kültürel bağlamların bireylerin stratejilerini şekillendirmede belirleyici olduğu da vurgulanmalıdır. Günlük stres faktörleri ve geçmiş travmalar, kültürleşme sürecini olumsuz etkileyebilir. Bu durum, mültecilerin kendi ülkelerine daha fazla yönelmesine neden olabilir (Keles vd., 2018; Garbade vd., 2023). Kültürel kimliğin korunması ve güvenli bir ortamda yaşama, mültecilerin psikolojik

sağlığını olumlu etkileyen faktörlerdir (Marley ve Mauki, 2019; Keles vd., 2018). Eğitim, sosyal destek ve katılım, mültecilerin uyum süreçlerini destekler (Marley ve Mauki, 2019). Böylece çocuk ve genç mültecilerin dayanıklılık ve kültürleşme süreçleri, sosyal destek, eğitim, uyum stratejileri ve koruyucu faktörlerle şekillendiği söylenebilir. Bu süreçler, bireylerin ve çevrelerinin etkileşimiyle dinamik bir yapı sergiler. Bu süreçlerin mülteci çocuk ve gençlerin kültürleşme süreçlerini kolaylaştırıcı bir etkiye sahip olduğu, uzun vadede bireylerin psikolojik iyilik halleri, yaşam doyumları ve toplumsal uyumları üzerinde olumlu etkiler yaratabileceği görülmektedir. Bu nedenle dayanıklılığı artırmak ve kültürleşme sürecini desteklemek için sosyal katılım ve destekleyici politikaların geliştirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Farklı bakış açılarından hareketle bu alana ilişkin çeşitli öneriler geliştirilebilir. Örneğin; çocuk ve genç mültecilerin psikolojik sağlığı ve psikososyal iyi oluşlarını destekleyen programlar geliştirilmesi kritik öneme sahiptir. Bu psikososyal programların, onların kimlik ve sorumluluk alanlarındaki değişimlerle başa çıkmalarını kolaylaştırıcı özellikte olması hem mülteci çocuk ve gençler hem de geniş toplum açısından uzun vadeli olumlu sonuçları olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca eğitim sistemleri, mülteci gençlerin topluma uyumunu destekleyecek şekilde düzenlenmeli, ayrımcılığı önleyen ve kültürel çeşitliliği teşvik eden politikalar benimsemelidir. Bu doğrultuda, eğitim sistemlerinde yapılacak düzenlemeler, mülteci çocuk ve gençlerin toplumsal uyum süreçlerini güçlendirerek daha kapsayıcı bir toplum yapısının inşasına katkı sağlayacaktır. Mülteci gençlerin uyum süreçlerini desteklemek amacıyla, aile destek programlarının geliştirilmesi de büyük önem taşımaktadır; bu programlar, mülteci ailelerin bir arada kalmasını ve sosyal destek ağlarının güçlendirilmesini sağlayarak gençlerin uyumuna olumlu katkılar sunacaktır. Bununla birlikte, ev sahibi toplumların mültecilere yönelik farkındalığını artıracak kampanyaların düzenlenmesi, mültecilerin karşılaştıkları zorlukların ve topluma katılımlarının görünür kılınması yoluyla toplumsal uyumun güçlenmesine hizmet edecektir. Ayrıca, sosyal uyum politikalarını belirleyen karar alıcıların bilinç düzeyinin artırılması ve genç mültecilerin ihtiyaçları ile güçlü yanlarını gözeten kapsayıcı politikaların geliştirilmesi de uyum süreçlerinin başarısı açısından kritik bir rol oynamaktadır. Bu çerçevede, çok boyutlu destek mekanizmalarının hayata geçirilmesi hem mülteci çocuk ve gençlerin hem de ev sahibi toplumların karşılıklı uyumunu sürdürülebilir biçimde güçlendirecektir.

Özellikle Türkiye'nin geniş mülteci nüfusu göz önüne alındığında çalışmada açıklanan kavramların kritik bir öneme sahip olduğu düşünülmektedir. Türkiye'de yaşayan mülteci çocuk ve gençlerin uyum süreçleri, hem bireysel dayanıklılıklarını hem de kültürleşme stratejilerini içeren karmaşık bir yapıya sahiptir. Ulusal alan yazında dayanıklılık kavramına yönelik çalışmaların artış gösterdiği görülmekle birlikte, bu çalışmaların genellikle genel psikolojik uyum odaklı olduğu ve kültürleşme süreçleri ile olan etkileşimini derinlemesine inceleyen araştırmaların sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'de yapılacak olan gelecek çalışmaların, mülteci çocuk ve gençlerin kültürleşme dinamikleri ile dayanıklılık düzeyleri arasındaki ilişkiyi ampirik ve boylamsal yöntemlerle ele alması, alandaki kuramsal boşluğu doldurmak için büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler gibi farklı disiplinlerin iş birliğiyle geliştirilecek kapsayıcı ve çok boyutlu politikalar, hem mülteci çocuk ve gençlerin hem de ev sahibi toplumun karşılıklı uyumunu güçlendirecek ve sürdürülebilir bir toplumsal entegrasyon için zemin hazırlayacaktır.

Kaynakça

Abu-Kaf, S., Al-Said, K. ve Braun-Lewensohn, O. (2021). Community coherence and acculturation strategies among refugee adolescents: How do they explain mental-health symptoms? *Comprehensive Psychiatry*, 106, 152227. doi: 10.1016/j.comppsy.2021.152227

- Adams, M. C. ve Kivlighan III, D. M. (2019). When home is gone: An application of the multicultural orientation framework to enhance clinical practice with refugees of forced migration. *Professional Psychology: Research and Practice*, 50(3), 176–184. doi: 10.1037/pro0000225
- Albuja, A. F., Gaither, S. E., Sanchez, D. T., Straka, B. ve Cipollina, R. (2019). Psychophysiological stress responses to bicultural and biracial identity denial. *Journal of Social Issues*, 75(4), 1165-1191. doi: 10.1111/josi.12347
- Andersson, E. ve Øverlien, C. (2023). Navigating cultural transitions during resettlement: the case of unaccompanied refugee minors. *Frontiers in Psychology*, 14. doi: 10.3389/fpsyg.2023.1080072
- Atari-Khan, R., Covington, A. H., Gerstein, L. H., Herz, H. A., Varner, B. R., Brasfield, C., ... ve Deogracias-Schleich, A. (2021). Concepts of resilience among trauma-exposed Syrian refugees. *The Counseling Psychologist*, 49(2), 233-268. doi: 10.1177/0011000020970522
- Berry, J. W. (2019). *Acculturation: A personal journey across cultures*. Cambridge University Press.
- Berry, J. W. ve Sam, D. L. (1997). Acculturation and adaptation. J. W. Berry, M. H. Segall ve C. Kagitcibasi (Ed.), *Handbook of Cross-cultural Psychology* içinde (C. 3, ss. 291–326). Allyn & Bacon.
- Berry, J. W. ve Sam, D. L. (2016). Theoretical perspectives. D. L. Sam & J. W. Berry (Ed.), *The Cambridge handbook of acculturation psychology* içinde (2. basım., ss. 11–29). Cambridge University Press.
- Berry, J. W., Phinney, J. S., Sam, D. L. ve Vedder, P. (2006). Immigrant youth: Acculturation, identity, and adaptation. *Applied Psychology*, 55(3), 303–332. doi: 10.1111/j.1464-0597.2006.00256.x
- Betancourt, T., Abdi, S., Ito, B., Lilienthal, G., Agalab, N. ve Ellis, H. (2015). We left one war and came to another: resource loss, acculturative stress, and caregiver-child relationships in Somali refugee families. *Cultural Diversity & Ethnic Minority Psychology*, 21(1), 114-125. doi: 10.1037/a0037538
- Birman, D. (2006). Acculturation gap and family adjustment: Findings with Soviet Jewish refugees in the United States and implications for measurement. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 37(5), 568–589. doi: 10.1177/0022022106290485
- Buchmüller, T., Lembcke, H., Busch, J., Kumsta, R. ve Leyendecker, B. (2018). Exploring mental health status and syndrome patterns among young refugee children in Germany. *Frontiers in Psychiatry*, 9, 212. doi: 10.3389/fpsyg.2018.00212
- Cengiz, E. ve Sağır, Z. (2023). Dini Tutum, Psikolojik Dayanıklılık ve Depresyon İlişkisi: Suriyeli Ergen Bireyler Üzerine Nicel Bir Araştırma. *Journal of Ilahiyat Researches/Ilahiyat Tetkikleri Dergisi*, 60, 36-49.
- Colic-Peisker, V. ve Walker, I. (2003). Human capital, acculturation and social identity: Bosnian refugees in Australia. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 13(5), 337–360. doi: 10.1002/casp.743
- Daiute, C. ve LuciĆ, L. (2010). Situated cultural development among youth separated by war. *International Journal of Intercultural Relations*, 34(6), 615–628. doi: 10.1016/j.ijintrel.2010.08.005

- Dangmann, C., Solberg, Ø., AK, M. S., Høye, S. ve Andersen, P. N. (2021). Syrian Refugee Youth Resettled in Norway: Mechanisms of Resilience Influencing Health-Related Quality of Life and Mental Distress. *Frontiers in Public Health*, 9, 711451-711451. doi: 10.3389/fpubh.2021.711451
- Dangmann, C., Solberg, Ø., Myhre Steffenak, A. K., Høye, S. ve Andersen, P. N. (2022). Resilience in Syrian refugee youth. *The European Journal of Public Health*, 32(Suppl 3), ckac129.607. doi: 10.1093/eurpub/ckac129.607
- Daniel, S. M. (2019). Writing our identities for successful endeavors: Resettled refugee youth look to the future. *Journal of Research in Childhood Education*, 33(1), 71–83. doi: 10.1080/02568543.2018.1544997
- Daniel, M., Ottemöller, F. G., Katsi, M., Hollekim, R., ve Tesfazghi, Z. Z. (2020). Intergenerational perspectives on refugee children and youth's adaptation to life in Norway. *Population Space and Place*, 26(6), e2321. doi: 10.1002/psp.2321
- Derluyn, I., ve Broekaert, E. (2008). Unaccompanied refugee children and adolescents: The glaring contrast between a legal and a psychological perspective. *International Journal of Law and Psychiatry*, 31(4), 319–330. doi: 10.1016/j.ijlp.2008.06.003
- Fang, C. Y., Handorf, E. A., Rao, A. D., Siu, P. T. ve Tseng, M. (2021). Acculturative stress and depressive symptoms among Chinese immigrants: the role of gender and social support. *Journal of Racial and Ethnic Health Disparities*, 8, 1130-1138. doi: 10.1007/s40615-020-00869-6
- Fazel, M. (2002). The mental health of refugee children. *Archives of Disease in Childhood*, 87(5), 366–370. doi: 10.1136/adc.87.5.366
- Fazel, M., Reed, R. V., Panter-Brick, C. ve Stein, A. (2012). Mental health of displaced and refugee children resettled in high-income countries: Risk and protective factors. *The Lancet*, 379(9812), 266–282. doi: 10.1016/S0140-6736(11)60051-2
- Feldman, R. (2021). Social behavior as a transdiagnostic marker of resilience. *Annual review of clinical psychology*, 17(1), 153-180. doi: 10.1146/annurev-clinpsy-081219-102046
- Ferguson, G. M. ve Birman, D. (2016). Acculturation in the United States of America. D. L. Sam & J. W. Berry (Eds.), *Cambridge handbook of acculturation psychology* içinde (2nd ed., ss. 396–416). Cambridge University Press.
- Fletcher, D. ve Sarkar, M. (2013). Psychological Resilience. *European Psychologist*, 18(1), 12-23. doi: 10.1027/1016-9040/A000124
- Garbade, M., Eglinsky, J., Kindler, H., Rosner, R., Sachser, C. ve Pfeiffer, E. (2023). Factors affecting the acculturation strategies of unaccompanied refugee minors in Germany. *Frontiers in Psychology*, 14, 1149437.
- Grygorenko, Z. ve Naydonova, G. (2023). The concept of “resilience”: history of formation and approaches to definition. *Public Administration and Law Review*, 2, 76-88. doi: 10.36690/2674-5216-2023-2-76-88
- Guler, J. ve Berman, S. L. (2019). Acculturation, identity distress, and internalizing symptoms among resettled adolescent refugees. *Journal of Adolescence*, 76, 129–138. doi: 10.1016/j.adolescence.2019.08.007
- Hayes, S. W. ve Endale, E. (2018). “Sometimes my mind, it has to analyze two things”: Identity development and adaptation for refugee and newcomer adolescents. *Peace and Conflict Journal of Peace Psychology*, 24(3), 283–290. doi: 10.1037/pac0000315

- Johansen, J. D. ve Varvin, S. (2020). Negotiating identity at the intersection of family legacy and present time life conditions: A qualitative exploration of central issues connected to identity and belonging in the lives of children of refugees. *Journal of Adolescence*, 80(1), 1–9. doi: 10.1016/j.adolescence.2020.01.016
- Karataş, S., Crocetti, E., Schwartz, S. J. ve Rubini, M. (2020). Understanding adolescents' acculturation processes: New insights from the intergroup perspective. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 2020(172), 53–71. doi: 10.1002/cad.20372
- Keles, S., Friborg, O., Idsøe, T., Sirin, S. ve Oppedal, B. (2018). Resilience and acculturation among unaccompanied refugee minors. *International Journal of Behavioral Development*, 42(1), 52-63. doi: 10.1177/0165025416658136
- Khawaja, N. G. ve Schweitzer, R. D. (2024). A Qualitative Study of Adolescents from Refugee Backgrounds Living in Australia: Identity and Resettlement. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 21(3), 281. doi: 10.3390/ijerph21030281
- Lemonjava, N., Antia, K., Lobjanidze, M. ve Lobjanidze, T. (2020). Mental health status of refugee children. *European Journal of Public Health*, 30 (Supplement_5). doi: 10.1093/eurpub/ckaa166.752
- Lerner, R. M. (2006). Resilience as an attribute of the developmental system: Comments on the papers of Professors Masten & Wachs. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1094(1), 40–51. doi: 10.1196/annals.1376.005
- Lincoln, A., Lazarevic, V., White, M. ve Ellis, B. (2016). The Impact of Acculturation Style and Acculturative Hassles on the Mental Health of Somali Adolescent Refugees. *Journal of Immigrant and Minority Health*, 18, 771-778. doi: 10.1007/s10903-015-0232-y
- Lindner, K., Hipfner-Boucher, K., Yamashita, A., Riehl, C. M., Ramdan, M. A. ve Chen, X. (2020). Acculturation through the lens of language: Syrian refugees in Canada and Germany. *Applied Psycholinguistics*, 41(6), 1351–1374. doi: 10.1017/s0142716420000454
- İşgör, İ. Y., Akan, İ., ve Akan, M. (2023). Mülteci çocukların aleksitimi ile yaşam doyumu arasındaki ilişkide psikolojik sağlamlığın aracı rolü. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32, (Dicle Üniversitesi'nin 50. Yılına Özel 50 Makale), 174-197.
- Marley, C. ve Mauki, B. (2019). Resilience and protective factors among refugee children post-migration to high-income countries: a systematic review. *European Journal of Public Health*, 29(4), 706-713. doi: 10.1093/eurpub/cky232
- Masten, A. S. (2014). *Ordinary magic: Resilience in development*. Guilford Publications.
- Masten, A. S. (2018). Resilience theory and research on children and families: Past, present, and promise. *Journal of Family Theory & Review*, 10(1), 12–31. doi: 10.1111/jftr.12255
- Masten, A. S., Lucke, C. M., Nelson, K. M. ve Stallworthy, I. C. (2021). Resilience in development and psychopathology: Multisystem perspectives. *Annual Review of Clinical Psychology*, 17(1), 521-549. doi: 10.1146/annurev-clinpsy-081219-120307
- McAuliffe, M. ve Oucho, L. A. (Eds.) (2024). *World Migration Report 2024*. International Organization for Migration (IOM).
- McCormack, L. ve Tapp, B. (2019). Violation and hope: Refugee survival in childhood and beyond. *International Journal of Social Psychiatry*, 65(2), 169–179. doi: 10.1177/0020764019831314

- Motti-Stefanidi, F. (2018). Resilience among immigrant youth: The role of culture, development and acculturation. *Developmental Review*, 50, 99–109. doi: 10.1016/j.dr.2018.04.002
- Nagi, Y., Sender, H., Orcutt, M., Fouad, F., Burgess, R. A. ve Devakumar, D. (2021). Resilience as a communal concept: Understanding adolescent resilience in the context of the Syrian refugee crisis in Bar Elias, Lebanon. *Journal of Migration and Health*, 3, 100046-100046. doi: 10.1016/j.jmh.2021.100046
- Ndengeyingoma, A., Montigny, F. D. ve Miron, J. M. (2014). Development of personal identity among refugee adolescents: Facilitating elements and obstacles. *Journal of Child Health Care*, 18(4), 369–377. doi: 10.1177/1367493513505304
- Nguyen, A. M. D. ve Benet-Martínez, V. (2013). Biculturalism and adjustment: A meta-analysis. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 44 (1), 122–159. doi: 10.1177/0022022111435097
- Panther-Brick, C., Hadfield, K., Dajani, R., Eggerman, M., Ager, A. ve Ungar, M. (2018). Resilience in context: A brief and culturally grounded measure for Syrian refugee and Jordanian host-community adolescents. *Child Development*, 89(5), 1803-1820. doi: 10.1111/cdev.12868
- Phillimore, J. (2010). Refugees, acculturation Strategies, stress and integration. *Journal of Social Policy*, 40(3), 575–593. doi: 10.1017/s0047279410000929
- Phinney, J. S., Horenczyk, G., Liebkind, K., ve Vedder, P. (2001). Ethnic identity, immigration, and well-being: An interactional perspective. *Journal of Social Issues*, 57(3), 493-510.
- Poppitt, G. ve Frey, R. (2007). Sudanese Adolescent Refugees: Acculturation and Acculturative Stress. *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, 17, 160 - 181. doi: 10.1375/ajgc.17.2.160
- Portes, A. ve Rivas, A. (2011). The adaptation of migrant children. *The Future of Children*, 21(1), 219–246. doi: 10.1353/foc.2011.0004
- Rabiau, M. A. (2018). Culture, migration, and identity formation in adolescent refugees: a family perspective. *Journal of Family Social Work*, 22(1), 83–100. doi: 10.1080/10522158.2019.1546950
- Rezazadeh, M. S. ve Hoover, M. L. (2018). Women’s experiences of immigration to Canada: A review of the literature. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne*, 59(1), 76–86. doi: 10.1037/cap0000127
- Riggs, E., Gartland, D., Szwarc, J., Stow, M., Paxton, G. ve Brown, S. J. (2024). Resilience and Positive Wellbeing Experienced by 5–12-Year-Old Children with Refugee Backgrounds in Australia: The Childhood Resilience Study. *IJERPH*, 21(5), 1-16. doi: 10.3390/ijerph21050627
- Saeedullah, A., Khan, M. S., Andrews, S. C., Iqbal, K., Ul-Haq, Z., Qadir, S. A., Khan, H., Iddrisu, I. ve Shahzad, M. (2021). Nutritional status of adolescent Afghan refugees living in Peshawar, Pakistan. *Nutrients*, 13(9), 3072. doi: 10.3390/nu13093072
- Sam, D. L., Vedder, P., Liebkind, K., Neto, F. ve Virta, E. (2008). Immigration, acculturation and the paradox of adaptation in Europe. *European Journal of Developmental Psychology*, 5(2), 138–158. doi: 10.1080/17405620701563348
- Scharpf, F., Kaltenbach, E., Nickerson, A. ve Hecker, T. (2021). A systematic review of socio-ecological factors contributing to risk and protection of the mental health of refugee children and adolescents. *Clinical Psychology Review*, 83, 101930. doi: 10.1016/j.cpr.2020.101930

- Schwartz, D., Ryjova, Y., Kelleghan, A. R. ve Fritz, H. (2021). The refugee crisis and peer relationships during childhood and adolescence. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 74, 101263. doi: 10.1016/j.appdev.2021.101263
- Seery, M. D. ve Quinton, W. J. (2016). Understanding resilience: From negative life events to everyday stressors. J. M. Olson & M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* içinde (ss. 181–245). Elsevier Academic Press. doi: 10.1016/bs.aesp.2016.02.002
- Sheikh, M. ve Anderson, J. R. (2018). Acculturation patterns and education of refugees and asylum seekers: A systematic literature review. *Learning and Individual Differences*, 67, 22–32. doi: 10.1016/j.lindif.2018.08.002
- Sleijpen, M., Boeije, H. R., Kleber, R. J. ve Mooren, T. (2016). Between power and powerlessness: a meta-ethnography of sources of resilience in young refugees. *Ethnicity & health*, 21(2), 158-180. doi: 10.1080/13557858.2015.1044946
- Sleijpen, M., Mooren, T., Kleber, R. J. ve Boeije, H. R. (2017). Lives on hold: A qualitative study of young refugees' resilience strategies. *Childhood*, 24(3), 348-365. doi: 10.1177/0907568217690031
- Suárez-Orozco, C. ve Suárez-Orozco, M. M. (2001). *Children of immigration*. Harvard University Press.
- Tingvold, L., Middelthon, A. L., Allen, J. ve Hauff, E. (2012). Parents and children only? Acculturation and the influence of extended family members among Vietnamese refugees. *International Journal of Intercultural Relations*, 36(2), 260-270. doi: 10.1016/J.IJINTREL.2011.03.005
- Trickett, E. J. ve Birman, D. (2005). Acculturation, school context, and school outcomes: Adaptation of refugee adolescents from the former Soviet Union. *Psychology in the Schools*, 42(1), 27-38.
- Titzmann, P. F. ve Lee, R. M. (2022). New temporal concepts of acculturation in immigrant youth. *Child Development Perspectives*, 00, 1–8. doi: 10.1111/cdep.12458
- Ungar, M. ve Theron, L. (2020). Resilience and mental health: How multisystemic processes contribute to positive outcomes. *The Lancet Psychiatry*, 7(5), 441-448. doi: 10.1016/s2215-0366(19)30434-1
- UNHCR. (2019). Global trends: Forced displacement in 2019. <https://www.unhcr.org/globaltrends2019/>
- Von Werthern, M., Grigorakis, G. ve Vizard, E. (2019). The mental health and wellbeing of Unaccompanied Refugee Minors (URMs). *Child Abuse & Neglect*, 98, 104146. doi: 10.1016/j.chiabu.2019.104146
- Yeung, J. W., Chen, H. F., Zhang, Z., Low, A. Y. T. ve Lo, H. H. (2022). Where There's a Will, There's a Way? Social and Mental Forces of Successful Adaptation of Immigrant Children in Young Adulthood. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(11), 6433. doi: 10.3390/ijerph19116433
- Zetl, M., Akin, Z., Back, S., Taubner, S., Goth, K., Zehetmair, C., Nikendei, C. ve Bertsch, K. (2022). Identity development and maladaptive personality traits in young refugees and First- and Second-Generation migrants. *Frontiers in Psychiatry*, 12. doi: 10.3389/fpsyt.2021.798152

- Ziaian, T., Puvimanasinghe, T., Miller, E., De Anstiss, H., Esterman, A. ve Dollard, M. (2021). Identity and belonging: refugee youth and their parents' perception of being Australian. *Australian Psychologist*, 56(2), 123–136. doi: 10.1080/00050067.2021.1893601
- Weichselbaumer, D. (2020). Multiple discrimination against female immigrants wearing headscarves. *ILR Review*, 73(3), 600–627. doi: 10.1177/0019793919870743.
- Williams, T. P., Chopra, V. ve Chikanya, S. R. (2018). “It isn’t that we’re prostitutes”: Child protection and sexual exploitation of adolescent girls within and beyond refugee camps in Rwanda. *Child Abuse & Neglect*, 86, 158–166. doi: 10.1016/j.chiabu.2018.09.015
- Wu, G., Feder, A., Cohen, H., Kim, J. J., Calderon, S., Charney, D. S. ve Mathé, A. A. (2013). Understanding resilience. *Frontiers in Behavioral Neuroscience*, 7, 42816. doi: 10.3389/fnbeh.2013.00010
- Wu, Q., Ge, T., Emond, A., Foster, K., Gatt, J. M., Hadfield, K., ... ve Wouldes, T. A. (2018). Acculturation, resilience, and the mental health of migrant youth: a cross-country comparative study. *Public health*, 162, 63-70. doi: 10.1016/j.puhe.2018.05.006.